

PREGLED DOSEDANJEGA ETNOLOŠKEGA DELA O BELI KRAJINI IN BODOČE NALOGE

ANDREJ DULAR
Belokranjski muzej
68333 Metlika

UDK 39
Pregledni članak

Avtor podaja v svojem referatu pregled pomembnejših raziskovalcev in zapisovalcev kulturne tradicije v Beli krajini od Valvasorja do današnjih dni in navaja predmet njihovega zanimanja. Govori tudi o etnoloških raziskovalnih projektih Belokranjskega muzeja v Metliki, kjer že trideset let deluje etnološki oddelek, čeprav je profesionalni etnolog prišel v muzej šele pred petimi leti. Na koncu predlaga avtor nekaj možnih raziskovalnih projektov, med njimi tudi raziskavo interetničnih odnosov med Slovenci in Hrvati, njihovih gospodarskih odnosov, družinsko-sorodstvenih vezi in še drugih vidikov vsakodnevnega življenja.

V referatu ne želim podati popolnega in kritičnega pregleda etnološkega dela o Beli krajini, saj bi terjala takšna naloga daljše sistematično bibliografsko in strokovno kritično preverjanje. Opozoriti želim predvsem na nekatere zapisovalce in raziskovalce belokranjskega ljudskega izročila in na etnološka terenska prizadevanja Belokranjskega muzeja v Metliki. Hkrati skušam opozoriti na nekatere naloge, ki bi se jih na področju Bele krajine in tudi hrvaškega Obkolpja in Žumberka etnologi lahko lotevali v prihodnosti.

Valvasor je bil prvi, ki je podrobneje spregovoril o Beli krajini in njenih prebivalcih. V šesti knjigi Slava vojvodine Kranjske je govoril o šegah in navadah, bivališčih in jeziku Uskokov ali Vlahov, ki so živeli pri Pobrežju in Vinici. Pisal je tudi o Hrvatih (to je Belokranjcih), ki prebivajo med Metliko, Črnomljem, Vinico in Pobrežjem, zlasti o njihovem jeziku, navadah in noši.

Ko se je v obdobju romantike povečalo zanimanje za narodno preteklost, je naraslo tudi število zbiralcev in zapisovalcev ljudskega izročila. Tako je Stanko Vraz v potopisu Put u gornje strane leta 1841 in v Beli Kranjci prav tako leta 1841 pisal o Uskokih na Hrastu in v Dragah nad Metliko, o njihovem poljedelstvu, hrani, noši, trgovini z vinom in krošnjarjenju pa tudi o ženitovanju v Poljanah in kolu v Metliki. V Novicah je leta 1849 objavil J. Korban Kratek ozir na Poljance, Jurij Kobe pa je začel v letih 1851 do 1853 objavljati v Novicah belokranjske ljudske pesmi, pravljice, vraže in prazne vere, delal pa je tudi zapise o noši, jeziku in šegah. Metličan Ivan Navratil je več desetletij zbiral gradivo o slovenskih narodnih (ljudskih) vražah in praznih verah, ki jih je objavljajl v Letopisu Matice Slovenske od 1885. leta naprej. Navratil je dopisoval tudi v Kres, Ljubljanski zvon in Novice, etnološko zanimive prispevke pa je objavljajl še v prvem slovenskem listu za mladino Vedežu, ki ga je sam urejal in izdajal med leti 1848 in 1850.

V nemški Carniolii, ki je izhajala v Ljubljani, je med leti 1839 in 1844 objavilo gradivo iz Bele krajine več avtorjev. Leopold Kordeš je opisal ženitovanjske, krstne in pogrebne običaje Kranjcev ob Kolpi, Janez Kapelle o pomladnem praznovanju Zelenega Jurija v Črnomlju in kresnicah v Metliki in okolici, Bernard Tomšič o ženitovanjskih navadah in o navadah ob smrti v Vinici, Mihael Heinko pa o bajdneku v Poljanski dolini ob Kolpi, učitelj Peter Kambič (pod psevdonimom Pirc Krasinski) pa o Božiču pri Belokranjcih.

V kasnejših letih je Janez Trdina v delu Izprehod v Belo krajino in v svojih beležnicah s potovanj po Beli krajini nabral dosti etnološko zanimivega gradiva. Kot odličnega opazovalca in zapisovalca, ki »se peča s slovensko etnognozijo« (Trdinova lastna oznaka) ga je zanimalo življenje v celoti. Zato so njegovi zapisi ne le izvrsten etnološki vir, temveč tudi podoba življenja v nekaterih predelih Bele krajine v zadnjih dveh, treh desetletjih preteklega stoletja.

V Carnioli je objavil Janko Lokar monografiji Iz Bele krajine (1911) in Belokranjska hiša (1912). Janko Barle je pisal o ženitovanjskih običajih v Beli krajini, belokranjskih ljudskih pesmih in o pastirskem prazniku (križih) v vasi Gričlje. Veliko je dopisoval tudi v Letopis Matice Slovenske in Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. Župnik Ivan Šašelj je pred prvo svetovno vojno izdal dve zbirki Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada. V njih je zbral ljudske pregovore in reke, pesmi, običaje, prazne vere, pripovedke in prevljice iz Bele krajine. Šašelj je objavljial tudi v različnih časopisih in revijah: Slovenec, Dom in svet, Lovec, Mladika, Ljubljanski zvon in Etnolog. Pisal je tudi kroniko župnije Adlešiči in zbiral za deželni muzej v Ljubljani predmete iz Bele krajine.

Med vojnama je Martin Malnerič izdal v samozaložbi knjižni almanah Bele krajine z imenom Tobolček. V njem je zbrana do leta 1925 bibliografija Bele krajine.

Med etnologi je o Beli krajini pisal Niko Županič, doma iz Gribelj. Razpravljjal je o nastrižnem kumstvu v Beli krajini, o žumberčanih in Marindolcih, o belokranjskih imenih kot pomožnem viru za zgodovino migracij in drugem. Njegova mati Katarina Županič je zbrala ljudske pesmi, pregovore in vraže, ki so bile objavljene v reviji Etnolog. Lojze Golobič iz Štrekljevca pri Semiču je v Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena objavil leta 1932 spis o porodu, svatbi in smrti v Semiču, Leopold Podlogar pa je 1906 izdal Kroniko mesta Črnomlja in njega župe.

Josip Mantuani je v študiji Ostanek prazgodovinske tkalske tehnike na Kranjskem objavljeni v Carnioli leta 1915 opisal zlasti tkalsko tehniko v Beli krajini. S problematiko tkalstva in z zbiranjem ljudskih pesmi v Beli krajini pa se je ukvarjal tudi Božo Račić. Albert Sič je pisal o belokranjski moški in ženski noši ter o vezeninah, Stanko Vurnik pa je objavil v Etnologu študijo o glasbeni folklori na Belokranjskem. Z glasbeno folkloro se je pred drugo vojno ukvarjal France Marlot, ki je izdal leta 1936 Tri obredja iz Bele krajine; Boris Orel je priobčil razpravo mitos o mostu, pisal pa je tudi o ženitovanjskih šegah. Jože Karlovšek omenja v razpravi o lončarstvu na Slovenskem (izšlo v Slovenskem etnografu 1951) lončarje v okolici Črnomlja. Pred njim

je o belokranjskih lončarjih pisal že Janko Jovan v razpravi o domačih obrteh na Kranjskem (izšlo v Dom in svet 1903).

Za popularizacijo belokranjske ornamentike na vezeminah ima veliko zaslug učiteljica Poldka Bavdek.

V Dolenjskem listu je objavil v nadaljevanjih Ivan Simonič razpravo o krajevnih, ledinskih in rodbinskih imenih v Beli krajini kot vir za preučevanje naselitvene podobe Bele krajine. Pisal je tudi o Kočevarjih in izdal leta 1979 manjšo monografijo o Špeharski dolini, v kateri je poleg geografskih značilnosti spregovoril tudi o poljedelstvu, živinoreji, vinogradništvu, domači obrti in običajih.

Etnoloških tem se je loteval tudi Jože Dular v člankih o soseskih zidanicah, svetilih, mlinarstvu in žagarstvu na reki Kolpi. Belo krajino je prikazal tudi Fran Ogrin v delih Slike iz Belokrajine in Tam dol na Dolenjskem, o Dobljčah pa je pisal France Cerar.

O srbskih naseljih v Beli krajini je poglobljeno razpravljal Milenko S. Filipović, Breda Vlahovič pa se je s krajšimi članki lotevala etničnih vprašanj in stanovanjskih problemov v Semiču in njegovi okolici. O Romih v Beli krajini je pisala Pavla Štrukelj, o Poljancih Marija Makarovič.

Bolj ali manj pa so se s preučevanjem Bele krajine ukvarjali skoraj vsi vidni slovenski etnologi, muzikologi, koreologi, raziskovalci ljudskega slovstva in drugi strokovnjaki.

Bela krajina spada v raziskovalno področje Belokrajinskega muzeja. Le-ta je imel že ob svoji ustanovitvi leta 1951 etnološki oddelek, medtem ko je dobil kustosa za etnologijo šele leta 1981. V petdesetih letih je muzej organiziral več študentskih etnoloških ekip v Beli krajini pod vodstvom dr. Nika Županiča. Tako so raziskovali leta 1953 Griblje in okoliške vasi ter dolino Kolpe pod Starim trgom, leta 1954 Dragatuš in okolico, 1955 vzhodni del Bele krajine (Radovico in Drašiče in 1957 Adlešiče in okoliške vasi. Oktobra 1970 pa so študentje etnološkega seminarja iz Ljubljane delali v vaseh severnega dela Bele krajine, to je od Jugorja do Vrtače pri Semiču. Terensko delo teh ekip je bilo usmerjeno v fotografiranje in zbiranje predmetov za muzej v Metliki. Leta 1966 je raziskovala vas Drašiče in okoliške zaselke etnološka ekipa Slovenskega etnografskega muzeja iz Ljubljane; več terenskih akcij pa do v Beli krajini od 1955 opravili sodelavci Glasbenonarodopisnega inštituta (kasneje sekcije za glasbeno narodopisje pri ISN) v Ljubljani.

Delavci Belokranjskega muzeja so zbirali tudi gradivo za etnološki atlas Jugoslavije. Tako so leta 1966 izpolnili I. zvezak vprašalnic v 11 belokranjskih vaseh, leto kasneje so v istih vaseh zbrali gradivo za drugi zvezak vprašalnic, leta 1972 pa še za tretji zvezek vprašalnic etnološkega atlasa. To gradivo predstavlja doslej najbolj sistematično terensko delo na območju Bele krajine.

V prihodnosti bi morale biti etnološke raziskave usmerjene v razkrivanje interetničnih odnosov, saj so zaradi zgodovinskih razmer in bližine Hrvaške v Beli krajini stiki med prebivalci različnih narodnosti vsakdanji pojav. Predvsem bi veljalo preučiti gospodarska povezovanja med prebivalci na obeh bregovih Kolpe, tako glede zaposlovanja, trgovine, obrti, prometa. Nadalje bi bilo treba razgraniti njihovo sorodstveno povezanost ali nepovezanost, navade,

običaje i dr. V naseljih kjer v občini žive potomci srbskih in hrvaških Uskokov pa bi veljalo raziskati ohranjenost njihove kulture in njeno spremenljivost zaradi povojnega izseljevanja prebivalcev v večja mesta in zaposlovanja v bližnjih industrijskih obratih.

Ker je bilo za Belo krajino značilno izseljevanje v tujino, bi bila dobrodošla raziskava belokranjskega izseljenstva in zdomarstva od sredine 19. stoletja do časa po drugi svetovni vojni. Posebno pozornost bi morali posvetiti tudi krošnjarjenju Poljancev v avstrijske in nemške dežele, kar je prinašalo v tamkajšnji način življenja pomembne spremembe.

Zaradi osrednje vloge, ki ju imata mesti Črnomelj in Metlika, bi bila zanimiva študija o socialni in poklicni sestavi mestnih prebivalcev pred drugo vojno in po vojni. Monografske obravnave bi moral biti deležen tudi Semič, ki se je iz vinogradniške in trgovinske vasi zaradi industrije, ki je zrasla v kraju po drugi vojni, razvil v drugi industrijski kraj v Beli krajini.

Nenazadnje bi morali etnologi preučiti tudi vzroke in posledice močne deagrarizacije Bele krajine po drugi svetovni vojni.

REVIEW OF ETHNOLOGICAL WORK IN BELA KRAJINA UNTILL NOW AND RESEARCH PROJECTS IN THE FUTURE

Summary

Starting with Valvasor, in the present article the author lists some of the more prominent recorders and researchers of folk tradition in Bela Krajina up to the present, and indicates the topics of their numerous works. He also discusses ethnological fieldwork projects of Belokranjski muzej (Bela Krajina Museum) in Metlika which has had an ethnology department since its establishment in 1951, but actually employed a professional ethnologist as late as 1981. Finally, the author proposes some ethnological projects which should be carried out in Bela Krajina in the future, including the study of interethnic relations of Slovenes and neighboring Croats in economic, family-related and other aspects of everyday life.